

LAUGSVÆSENET OG DETS SKIKKE

Hvornår opstod laugsvæsenet

Allerede i middelalderen kender man til håndværkerlaug i de store europæiske byer og i Danmark var vi ikke langt efter – omkring år 1200 omtales i Slesvig stadsret første gang en sammenslutning af håndværkere. Med sikkerhed kan vi ikke fastslå noget årstal, for der er ikke bevaret noget skriftlig materiale fra den første laugstid.

Anledningen til laugenes opståen var en følge af økonomiske og teknologiske ændringer, der skete i Europa i middelalderen. Det var ikke længere et overvejende naturalie-samfund, hvor man byttede med varer, men et samfund hvor der var pengeøkonomi, hvorfor en række specialiserede selvstændige fag opstod. På de tider sluttede borgerne sig ofte sammen i religiøse selskaber, **værnegilder** hvis formål det var at yde økonomisk støtte og anden hjælp til medlemmerne. Lavsarkiverne er for såvidt en videreudvikling heraf, hvor man også plejede medlemmernes faglige interesser.

Oprindelig var det kun mestrene, der var medlemmer, senere også svendene (endnu senere i egne svendelaug), men om end svendene stod i en vis modsætning til mestrene, så var de dog fortsat afhængige.

De store fag havde deres eget laug (tømmer, skomager, bagere m.m.), mens de mindre fag slog sig sammen med andre i blandede laug.

Laugets rekvisitter og daglige virke

Laugets vedtægter blev nedskrevet i **skråen** og den havde man at rette sig efter. Brud på denne blev straffet med bøder og i værste tilfælde kunne synderen blive udstødt af lauset. De udstødte (**bønhaser**) blev ofte opsøgt af laugsmedlemmerne, der ødelagde værktøj og varelager, så bønhasen ikke fik det for godt udenfor lauset.

Skråen gav også regler for betaling af optagelsesgebyr, understøttelse af syge og hjælp til medlemmernes begravelse.

I skråen beskrives også sammensætningen i lausets bestyrelse. Oldermannen var formanden, der repræsenterede lauset udadtil og som ledede møderne. Der var ”fastende stævne” hvert kvartal, fastende fordi det ellers kunne gå livligt til, når laugsbrødrene mødtes.

På disse fastende møder kunne der bl.a. optages nyudlærte svende, det foregik ved en tildrikning af **Velkomsten** (lausets hellige drikkekar). Tildrikningen blev overværet af samtlige laugsmedlemmer og selve ceremonien bestod af en række spørgsmål og svar, hvor der blev drukket mellem hver replik.

Til minde om optagelsen skænkede svenden et skilt af træ, tin eller sølv til velkomsten. Heri var hans navn, dato og lausets ”initialier” indgraveret. Skiltet blev hængt på velkomsten, der således kunne blive en tung og kostbar skat. Når der var for mange skilte på velkomsten, blev det hele gerne

smeltet om, så man havde til både en ny velkomst og nye skilte. Den ældst bevarede velkomst er fra 1604 og er fra buntmagerlauget.

Som nævnt var oldermanden den øverste myndighed i laugene, den person der repræsenterede laugene udadtil. **Skafferen** var hans hjælper i det daglige og dette embede gik ligesom andre hverv i laugene på omgang. Til skafferembedet hørte en **skafferstok**, som dels skulle være et værdighedstegn, men også havde den funktion at der kunne skaffes ro med den.

Til at opbevare dokumenter, velkomsten, skafferstokken og andre værdigenstande, havde man et stort skrin, **laden**. For at sikre, at ingen på egen hånd kunne komme i laden, havde man ofte flere låse på den, og oldermanden og hans lademestre havde så hver en nøgle, når laden skulle åbnes.

Laden havde endvidere den symbolske funktion, at når der holdtes møder, så bankede skafferen tre gange på låget, hvorpå mødet var ”klappet op” (åbnet) – tilsvarende blev mødet lukket ”klappe i” (lukket). Når laden var åben skulle al tale og opførsel foregå efter bestemte regler, og overtrædelse heraf blev kunne blive straffet hårdt, thi det var en alvorlig sag at bryde reglerne. Man kunne risikere dobbelt bødestraf og i særlige graverende tilfælde kunne lovbrøderen risikere at blive udstødt af laugene og blive erklæret for ”uærlig”.

Svende, der skulle oplæres i et håndværk måtte ”på valsen”. Det var pligtigt at vandre, så man kunne lære nye metoder i håndværket, samtidig var det en regulator på arbejdsmarkedet. Når der kun var lidt arbejde at få, så opsagde mesteren svenden, som så måtte ud at vandre. Få svende på landevejen betød gode tider og masser af arbejde at få og modsat var der mange svende på landevejen, når det var dårlige tider.

Mange af svendene kom vidt omkring i Tyskland, Østrig og Schweiz og enkelte fag dannede broderskaber, der bredte sig vidt omkring uden hensyn til landegrænser. Det første en svend gjorde, når han på sin vandring kom til en by, var at søge ind på sit fags herberg – eller hvis det var et mindre håndværk, så herbergshuset, hvor alle de små håndværk havde et fælles hus. Hvis det var et fælles hus, så havde hvert fag sit bord i herbergssalen. For at man kunne se, hvor ens laug holdt til, var der over hvert bord ophængt et **stueskilt** med fagets symboler.

Når svenden skulle søge arbejde, var der på herberget ophængt en **mestertavle**, hvorpå mestrene var opført i rækkefølge, fra den ældste til den yngste. Svenden skulle så henvende sig til den mester, der stod øverst og først når denne ikke havde mere beskæftigelse at tilbyde, måtte svenden kontakte den næste mester i rækken. Først omkring år 1800 blev mestertavlen afskaffet til svendenes tilfredshed. De ville nemlig helst selv vælge, hvem de skulle arbejde for.

Laugsvæsenets ophør

Først med næringslovens udstedelse i 1857 skred man ind mod laugenes monopol-lignende tilstand og ophævede alle laug. Enkelte laug fortsatte som mesterforeninger eller svendeforeninger, men de fleste virkede dog kun som hjælpe-, syge- og begravelseskasser. Enkelte overlevede som sådan helt frem til 1960, hvor den nye sygekasse helt udsløttede de sidste laug. *På Nationalmuseet kan man stadig se en del af de gamle laugsgenstande!*

Enkelte kildehenvisninger:

Poul Strømstad: Danske svende på valsen
Danmarks Håndværkerlaug

Jan Pedersen